

Офіціоз

Права людини у сфері охорони здоров'я

Всеукраїнський тиждень права, який щорічно проходить в Україні, цього рік пройшов з 6 по 10 грудня. У межах даного заходу, Міністерство охорони здоров'я України спільно з ВГО "Фундація медичного права та біоетики України", вирішили привернути увагу медичної громадськості до окремих проблем прав людини у сфері охорони здоров'я з метою гармонізації взаємин "лікар-пацієнт".

Права медичного працівника за законодавством України

10 грудня 1948 р. Організація Об'єднаних Націй прийняла засадничий правозахисний документ, а саме Загальну декларацію прав людини. Знаменуючи річницю ухвалення цього фундаментального міжнародно-правового акту у сфері прав людини, за пропозицією Генеральної асамблеї ООН, відтоді 10 грудня відзначається як Міжнародний день захисту прав людини.

У даній статті будуть розкриті деякі права медичних працівників, що гарантовані їм законодавством України, та реалізація яких, на нашу думку, викликає найбільше питань серед медичних працівників під час здійснення ними професійної діяльності.

Право на відмову від подальшого ведення пацієнта

Окрім ст. 34 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я", де чітко визначено право лікаря на відмову від надання медичної допомоги, є ст. 38 цього ж Закону, де передбачено, що пацієнт має право на вільний вибір лікаря, якщо останній може запропонувати свої послуги. В Законі не передбачено випадків, за яких лікар має право відмовити пацієнту як такий, що не може запропонувати свої послуги. Це оціночне поняття породжує проблеми у правозастосуванні, а відтак, пропонуємо заповнити правову прогалину за допомогою деонтологічної норми (п. 3.4. Етичного кодексу лікаря України „лікар має право відмовитися від лікування хворого, якщо впевнений, що між ним і пацієнтом відсутня необхідна взаємна довіра, коли відчуває себе недостатньо компетентним або не має у своєму розпорядженні необхідних для проведення

лікування можливостей та в інших випадках, якщо це не суперечить Клятві лікаря України"): на практиці можна тлумачити випадки, коли лікар не може запропонувати свої послуги як такі, що визначені як підстави для відмови лікаря від пацієнта в Етичному кодексі лікаря України.

Ще одна законна підстава для відмови від надання медичної допомоги закріплена у нормі ч. 2 ст. 38 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я". З положення цієї норми випливає, що за винятком невідкладного стану, пацієнту можна відмовити у наданні допомоги, якщо заклад, обраний хворим, не має можливість забезпечити відповідне лікування (для прикладу, відсутнє необхідне обладнання, профільні фахівці, відділення).

Право на передачу інформації про пацієнта

Медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторони життя громадянина, не мають права розголошувати ці відомості, крім передбачених законодавчими актами випадків (ст. 40 Закону України „Основи законодавства України про охорону здоров'я"). Випадки правомірного розголошення медичної таємниці передбачені у таких нормативно-правових актах: ч. 2 ст. 32, ч. 3 ст. 34 Конституції України, ч.2, 4 ст. 285 Цивільного кодексу України, ст. 30 Сімейного кодексу України, ст. 7 Закону України „Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення" від 24.02.1994 р., ст. 9 Закону України „Про попередження насильства в сім'ї" від 15.11.2001 р., ч. 2, 5 ст. 39, ст. 39-1, 40, ч. 1 ст. 43 Закону України „Основи законодавства України про охорону здоров'я" від

19.11.1992 р., ст. 4 Закону України „Про психіатричну допомогу” від 22.02.2000 р., ч. 2 ст. 8, ч. 2 ст. 9 закону України „Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення” від 12.12.1991 р., ч. 5 ст. 14 Закону України „Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними” від 15.02.1995 р., ч. 2 ст. 26 Закону України „Про захист населення від інфекційних хвороб” від 06.04.2000 р., ч. 2 ст. 17 Закону України „Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз” від 05.07.2001 р.

Правомірно розголошуючи медичну таємницю, медичним працівникам слід пам’ятати:

а) реалізуючи своє право на передачу інформації про пацієнта, медики повинні чітко знати законодавчу норму, на підставі якої надають медичну інформацію, тим самим правомірно розголошуючи медичну таємницю, та здійснювати такі дії на підставі звернення, оформленого в установленому законом порядку.

б) розглядаючи звернення компетентних осіб, слід розмежовувати, коли вони витребують медичну інформацію для виконання своїх трудових обов’язків (наприклад, при здійсненні службової перевірки) і виступають роботодавцями, а коли виконують службові обов’язки (наприклад, проводять дослідчу перевірку). А відтак, у першому випадку, медики, надаючи медичну інформацію, порушуватимуть чинне законодавство України, зокрема ст. 286 Цивільного кодексу України, ст. 39-1 Закону України “Основи законодавства України про охорону здоров’я”, а в другому - діятимуть правомірно, незалежно від волі пацієнта чи його законних представників.

в) при підготовці клопотань, адвокатських запитів, слід пам’ятати, що у законодавчо встановлених випадках допускається розголошення медичної таємниці, яке буде правомірним. І таким випадком може бути те, що надання інформації слугуватиме інтересам рідних, близьких, спадкоємців померлого, наприклад, для відшкодування шкоди, заподіяної смертю особи. У процесуальному документі доречно буде зазначити, що документи, які витребуються, необхідні для захисту своїх інтересів (для захисту інтересів клієнта - для правників) як спадкоємця, у зв’язку зі смертю, наприклад, чоловіка (дружини).

Конституція України (ст. 55) гарантує кожній людині, в тому числі і медичному працівнику, право на судовий захист. Дане право медичний працівник може реалізувати у порядку:

1) цивільного судочинства (відповідно до ст. 3 Цивільного процесуального кодексу України кожна особа має право ... звернутись до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів). Зокрема, в порядку цивільного судочинства медичний працівник може:

а) оскаржити незаконне звільнення з роботи (у місячний строк з дня вручення копії наказу про звільнення або з дня видачі трудової книжки) та вирішувати інші трудові спори (в тримісячний строк з дня, коли він дізнався або повинен був дізнатись про порушення свого права). Власник або уповноважений ним орган зобов’язаний відшкодувати моральну шкоду працівнику в разі, якщо порушення його законних прав призвели до моральних страждань, втрати нормальних життєвих зв’язків і вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя;

б) захищати свою честь, гідність та ділову репутацію, що були принижені іншими особами. Верховний Суд України у Постанові Пленуму від 27.02.2009 р. № 1 “Про судову практику в справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи” роз’яснює, що під гідністю слід розуміти визнання цінності кожної фізичної особи як унікальної біопсихосоціальної цінності, з честю пов’язується позитивна соціальна оцінка особи в очах оточуючих, яка ґрунтується на відповідності її діянь (поведінки) загальноприйнятим уявленням про добро і зло, а під діловою репутацією фізичної особи розуміється набута особою суспільна оцінка її ділових і професійних якостей при виконанні нею трудових, службових, громадських чи інших обов’язків;

в) оскаржувати накладене на нього стягнення у порядку регресу за ненадання чи неналежне надання медичної допомоги. Мабуть, цю категорію справ слід розглянути детальніше. Відповідно до ст. 1172 Цивільного кодексу України моральну та матеріальну шкоду, завдану лікарем пацієнту в процесі виконання ним своїх професійних обов’язків відшкодуватиме заклад охорони здоров’я, який, відтак, має право повернутися до працівника в порядку регресу і вимагати відшкодування сплаченої суми. При цьому слід пам’ятати про таке:

- за шкоду, заподіяну внаслідок порушення трудових обов’язків, працівник несе відповідальність перед підприємством (установою, організацією), з яким перебуває у трудових відносинах. Відшкодування шкоди проводиться незалежно від притягнення працівника до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності за дії (бездіяльність), якими заподіяна шкода підприємству, установі, організації. За правилами ст.132 КЗпП України за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації при виконанні трудових обов’язків, працівники, з вини яких її заподіяно, несуть матеріальну відповідальність у розмірі прямої дійсної шкоди, але не більше свого середнього місячного заробітку, крім випадків, коли законодавством вона передбачена у більшому, ніж цей заробіток, розмірі. Під прямою дійсною шкодою,

зокрема, слід розуміти втрату, погіршення або зниження цінності майна, необхідність для підприємства, установи, організації провести затрати на відновлення, придбання майна чи інших цінностей або провести зайві, тобто викликані внаслідок порушення працівником трудових обов'язків, грошові виплати (Постанова Пленуму Верховного Суду України від 29.12.1992 р. № 14 "Про судову практику в справах про відшкодування шкоди, заподіяної підприємствам, установам, організаціям їх працівниками");

- на працівника не може бути покладена відповідальність за шкоду, заподіяну працівником, що перебував у стані крайньої необхідності (ч. 4 ст.130 КЗпП України) (слід пам'ятати, що усі дії медичних працівників у невідкладних станах слід розцінювати як дії у стані крайньої необхідності);

- працівники несуть матеріальну відповідальність у повному розмірі шкоди, заподіяної з їх вини підприємству, установі, організації, у випадку, якщо шкоди завдано діями працівника, які мають ознаки діянь, переслідуваних у кримінальному порядку (п. 3 ст.134 КЗпП України). Працівник несе повну матеріальну відповідальність не лише у тих випадках, коли відносно нього винесено обвинувальний вирок, а й тоді, коли наявність складу злочину в його діях встановлена слідчими органами (притягнення до кримінальної відповідальності з подальшим припиненням провадження у справі за нереабілітуючою підставою, що не виключає кримінальної відповідальності);

- регресна вимога може бути пред'явлена протягом трьох років, з дня виконання зобов'язання про відшкодування шкоди (відшкодування в натурі, виплати суми періодичних платежів тощо) (п. 8 Постанови Пленуму Верховного Суду України "Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди").

2) кримінального судочинства (відповідно до ст. 236-7 Кримінально-процесуального кодексу України постанова органу дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи щодо конкретної особи чи за фактом вчинення злочину може бути оскаржена до місцевого суду за місцем розташування органу або роботи посадової особи, яка винесла постанову з дотриманням правил підсудності). Це означає, що медичний працівник має право в порядку кримінального судочинства оскаржувати постанову про порушення щодо нього кримінальної справи за фактом вчинення професійного (медичного) злочину. Також слід пам'ятати про те, що у кримінальному судочинстві діє принцип презумпції невинуватості: особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено

обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину (ст. 62 Конституції України). В цивільному судочинстві - принцип презумпції вини: особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини (ст. 1166 Цивільного кодексу України).

Слід зауважити, що реалізація вищенаведених прав медичних працівників сприятиме балансу у взаєминах з пацієнтами чи іншими компетентними особами, який в багатьох випадках на сьогоднішній день складається, на жаль, не на користь медичних працівників.

В той же час законодавець, закріпивши зазначені права медичних працівників, розуміє важливість місії, покладеної на лікарів, - охорони здоров'я населення, та надає дієвих механізмів їх захисту.

Владислава БРОНОВА,
юридичне управління МОЗ України

Ірина СЕНЮТА,
ВГО "Фундація медичного права
та біоетики України"

Права та обов'язки пацієнтів

На сучасному етапі розвитку правового регулювання сфери охорони здоров'я в Україні питання захисту прав людини при наданні медичної допомоги набуває особливої гостроти та актуальності.

Комплексний аналіз вітчизняної нормативно-правової бази дає можливість викристалізувати права і обов'язки пацієнтів у цій царині. Найповніше права пацієнтів регламентуються у Законі України "Основи законодавства України про охорону здоров'я" від 19.11.1992 р., так званій декларації прав людини у сфері охорони здоров'я. Окрім того, права пацієнтів можемо визначити, виходячи з норм Конституції України від 28.06.1996 р. та Цивільного кодексу України від 16.01.2003 р. А відтак, кожному пацієнту доцільно пам'ятати про:

Права пацієнтів

1) право на медичні профілактичні заходи (ст. 49 Конституції України, ст. 283, ч. 4 ст. 286 Цивільного кодексу України, ч. 1 ст. 3, п. 7 ст. 4, ст. 6, 10, п. "а", "б" ст. 10, ст. 31, 32, 42, ч. 1 ст. 43, ст. 53, п. "а" ст. 78 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я");

2) право на доступність у галузі охорони здоров'я (ч. 1, 3 ст. 49 Конституції України, ст. 283, 284 Цивільного кодексу України, ч. 4 ст. 4, ст. 6 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я");

3) право на медичну інформацію (ч. 3 ст. 32, ст. 34 Конституції України, ст. 285, 302 Цивільного кодексу України, п. "е" ст. 6, ст. 39 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я");

4) право на згоду на медичне втручання та право на відмову від медичного втручання (ч. 3 ст. 28, ч. 1 ст. 29 Конституції України, ч. 3,4, 5 ст. 284, ч. 4 ст. 286, ст. 289 Цивільного кодексу України, ст. 42, 43 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я");

5) право на свободу вибору в галузі охорони здоров'я, а саме: 1) право на вільний вибір лікаря; 2) право на вибір методів лікування відповідно до рекомендацій лікаря; 3) право на вибір закладу охорони здоров'я; 4) право на заміну лікаря; 5) право на лікування за кордоном у разі неможливості надання такої допомоги у закладах охорони здоров'я України (ч. 2 ст. 284, ст. 633 Цивільного кодексу України, п. "д" ст. 6, ч. 1 ст. 34, ч. 1 ст. 35, ст. 36, 38 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я");

6) право на медичну таємницю (ч. 1, 2 ст. 32, ст. 34 Конституції України, ч. 4 ст. 285, ст. 286 Цивільного кодексу України, ст. 39-1, 40, п. "г" ст. 78 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я");

7) право на якісну медичну допомогу (ч. 1 ст. 49 Конституції України, ч. 1 ст. 284 Цивільного кодексу України, п. "д" ст. 6, п. "а" ст. 78 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я");

8) право на безпечну медичну допомогу (ч.1 ст. 49 Конституції України, ч. 1 ст. 284 Цивільного кодексу України, ст. 42, 44 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я");

9) право на інновації, а саме: 1) право на медико-біологічний експеримент; 2) право на репродуктивні технології; 3) право на донорство; 4) право на терапевтичне клонування; 5) право на корекцію (зміну) статі (ч. 3 ст. 28 Конституції України, ч. 3, 7 ст. 281, ч. 4 ст. 289, ч. 1 ст. 290 Цивільного кодексу України, ст. 45, 47, 48, 51 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я");

10) право на попередження за можливістю страждань і болю (ст. 3, ч. 2 ст. 28 Конституції України, ч. 2 ст. 289 Цивільного кодексу України, ст. 6, 52 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я");

11) право на індивідуальний підхід до лікування (п. "д" ч. 1 ст. 6, ч. 1 ст. 38, ч. 3 ст. 39, ч. 3 ст. 43

Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я");

12) право на оскарження неправомірних рішень і дій працівників, закладів та органів охорони здоров'я (ст. 40 Конституції України, п. "і" ст. 6 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я");

13) право на відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю (ч. 1 ст. 3 Конституції України, ч. 1 ст. 22, ст. 23, 906, ч. 1, 2 ст. 1166, ч. 1 ст. 1167, ст. 1168, 1195 - 1203, 1209 Цивільного кодексу України, п. "і", "ї" ст. 6 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я");

14) право людини на життя та на повагу до гідності при наданні медичної допомоги (ст. 3, 21, 27, ч. 1, 2 ст. 28, ст. 64, 68 Конституції України, ст. 281, 297 Цивільного кодексу України, ч. 3 ст. 52 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я");

15) право на захист від будь яких незаконних форм дискримінації, пов'язаних зі станом здоров'я (ст. 21, ч. 2, 3 ст. 22, ч. 2 ст. 24 Конституції України, п. "и" ст. 6, ст. 9 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я").

Обов'язки пацієнтів

1) піклуватися про своє здоров'я та дітей, не шкодити здоров'ю інших громадян (п. "а" ст. 10, ст. 32 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я");

2) проходити профілактичні медичні огляди і робити щеплення (ч. 4 ст. 286 Цивільного кодексу України, п. "б" ст. 10, ст. 30, 31 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я");

3) надавати невідкладну допомогу іншим громадянам, які знаходяться в небезпечному для життя і здоров'я стані (п. "в" ст. 10, ст. 37 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я");

4) виконувати медичні приписи та правила внутрішнього трудового розпорядку закладу охорони здоров'я (ч. 2, 3 ст. 34 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я");

5) у невідкладних випадках, коли існує реальна загроза життю, отримувати медичну допомогу без своєї згоди чи згоди законного представника (ч. 1 ст. 29 Конституції України, ч. 5 ст. 284 Цивільного кодексу України, ч. 2 ст. 43 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я").

Прес-служба МОЗ України